

MONETARISTIČKA TEORIJA

Sanita Marjanović

Apstrakt: *Monetarizam, kao škola makroekonomske misli, javlja se krajem četrdesetih i polovinom pedeset-ih godina zahvaljujući radovima Milтона Friedmana koji je njen najznačajniji predstavnik.*

Ono što je za sigurno obezbijedilo pobjedu monetarizma nad, ne samo kejnzijancima, već i ostalim makroekonomskim školama, jeste činjenica da su upravo oni pružili kreatorima ekonomske politike jednostavne ali i efikasne instrumente u ispitivanju ekonomskih ciljeva. Dokazali su da je inflacija veliki problem u privredi, da se može otkloniti ponudom novca koja je po njima bila najznačajniji instrument ekonomske politike.

Ključne riječi: *Monetarizam, ekonomija, makroekonomija, inflacija, monetarna politika, monetaristička teorija, Filipsova kriva, kejnzijanzizam, pozitivizam, NAIRU-stopa, fiskalna politika.*

MONETARISTIC THEORY

Apstrakt: *Monetarism, as school of thought in macroeconomy appears in the late 40s and mid 50s. It is formulated by Milton Friedman as its most significant representative.*

The fact that has definitely ensured monetarism prevailance over, not only Keynesian economics followers, but over all the other economic schools is that they were those who provided creators of economic policy with straightforward and effective tools in testing economic goals. They proved that inflation represents a great problem in economy and that it can be solved by supplying money which was, as they considered, the most significant instrument of economic policy.

Key words: *monetarism, economy, macroeconomy, inflation, monetary policy, monetary theory, Phillips curve, Keynesianism, positivism, NAIRU, fiscal policy*

1. POČECI MONETARISTIČKE TEORIJE

Monetarizam hronološki gledano možemo razlikovati tj. svrstati u pet etapa i to:

- **I etapa** koja se vezuje za pedesete godine i koju karakteriše nastanak teorije permanentnog dohotka i tražnje za novcem.
- **II etapa** je karakteristična po radovima koji su isticali značaj monetarne politike (tokom šezdesetih godina).
- **III etapa** nastaje sa uvođenjem adaptivnih inflatornih očekivanja i prirodne stope nezaposlenosti (od 1967. god.)
- **IV etapa** poslije 1973. god. Kada je monetarizam uzeo maha i
- **V etapa** koju prati novog monetarizma tj. nove klasične makroekonomije (tokom sedamdesetih).

1.1. NAJZNAČAJNI PREDSTAVNICI MONETARIZMA

Nesumnjivo najznačajniji makroekonomista 20. vijeka i utemeljivač monetarizma je Milton Friedman. Rođen je 1912. godine, bio je profesor Univerziteta u Čikagu i osoba koja je svojim

mnogobrojnim radovima omogućila nastanak nove škole i jačanje njene pozicije na ekonomskoj sceni.

Profesor ekonomije postaje u svojoj 36. godini života kada je objavio rad „Monetary and fiscal framework for economic stability“.

Među njegovim značajnijim radovima ističe se članak „The quantity theory of money“ gdje se suprotstavlja Kejnsovom konceptu preferencije likvidnosti i kojim je svakako usavršio kvantitativnu teoriju novca.

U daljim radovima donosi zaključke koji su potpuno suprotni kejnzijanskim stavovima: Uvodi koncept permanentnog dohotka, u nekima ističe da je velika kriza iz 1929–1933. nastupila kao posljedica vođenja pogrešne monetarne politike. Godine 1976. dobija Nobelovu nagradu za ekonomiju što pokazuje koliki je doprinos dao monetarističkoj teoriji i stabilizaciji ekonomske politike.

„Zalagao se da moć vlade bude ograničena, isticao da prevelika državna intervencija svakako nije produktivna, da je slobodna tržišna konkurencija djelotvornija od državne intervencije.“¹²² Fridmanovim stopama krenuo je veliki broj ekonomista koji su također dali doprinos u razvoju monetarizma i koji su vjerodostojno zastupali ovu školu svakako su značajni: Cagan, Schwartz, Stein, Burns, Meltzer, Simons, Mints, Viner i drugi. Od predstavnika nove klasične makroekonomije najznačajniji su Lucas, Sargent i dr., koji se smatraju nastavljajima monetarističke škole.

Kako je veliki broj ekonomista na sebi svojstven način doprinio razvoju ove škole, sve ih možemo svrstati u različite grupe, te tako dobijamo sličnu hronološku podjelu monetarizma:

1. prethodnici monetarizma – tvorci kvantitativne teorije novca (Mercado, Hume, Pigov, Fisher)
2. predstavnici Čikaške škole (Simons, Viner, Knight i dr.)
3. predstavnici modernog monetarizma na čelu sa Friedmanom i njegovi sljedbenici Johnson, Meltzer, Bruner i dr.
4. predstavnici nove Čikaške škole (Lucas, Stigler, Mundeli, i dr.)

Zatim sa stanovišta stabilizacione politike postoji sljedeća klasifikacija monetarističke škole:

1. GRADUALISTI koji se zalažu za postepeno otklanjanje inflacije
2. PREDSTAVNICI ATOMSKE ŠKOLE, koji, nasuprot gradualistima, smatraju da inflaciju treba odmah i trenutno otkloniti i bez troškova koji će taj proces pratiti.

Na osnovu inflatornih očekivanja, monetarizam možemo podijeliti na: MONETARIZAM I MONETARIZAM II VRSTE. Prvi prave razliku između kratkog i dugog roka i zastupaju adaptivna očekivanja dok drugi, nasuprot njima, ne uočavaju razliku između dugog i kratkog roka i predstavljaju školu racionalnih očekivanja.

Najzad, geografski posmatrano MONETARIZAM obuhvata:

1. BRITANSKE MONETARISTE
2. AMERIČKE MONETARISTE na čelu sa Friedmanom.

Dakle, možemo zaključiti da je monetarizam okupljao veliki broj pristalica i da je bio dosta rasprostanjen.

1.2. OSNOVNA NAČELA MONETARIZMA

Kada se mislilo da će kejnzijizam uzeti primat i da će postati makroekonomska škola, pojavili su se m o n e t a r i s t i, osporili sve stavove kejnzijanaca i krenuli u svojevrzni „rat“ protiv

¹²² R.L. Miler, D.D. VanHose, *Moderni novac i bankarstvo, Mate, Zagreb, 1997., str. 535.*

njihovih postavki. Stoga teorijski postulate i ideje monetarizma možemo definisati na sljedeći način:

Prvo, polazi se od kvantitativne teorije novca kao stabilne agregatne funkcije tražnje za novcem. Ističu da na tražnju za novcem mogu uticati brojni faktori među kojima su najznačajniji: inflacija i permanentni dohodak. Tražnja za novcem je uvijek stabilna, održiva je čak i uslovima visoke inflacije i hiperinflacije.

Drugo, umjesto koncepta apsolutnog dohotka koji je bio zastupljen kod kejnzijanaca, uvode koncept permanentnog dohotka. U stvari, njime se pokazuje da se potrošnja ne kreće u zavisnosti od visine tekućeg dohotka, već zavisi od predviđanja o budućem dohotku (dohotku koji se očekuje). On se može steći po osnovu svojine i po osnovu rada, u suštini čini prosjek sadašnjeg i budućeg dohotka dok druga komponenta – tranzitorni dohodak u potpunosti dolazi iznenada i neočekivano.

Upravo je ova ideja o permanentnom dohotku (stabilna tražnja za novcem) omogućila monetaristima da tvrde da je privreda stalno u ravnoteži i da se ta ravnoteža obezbjeđuje automatski preko fleksibilnih cijena i slobodnog tržišta.

Po njima, inflacija koja nastaje kao rezultat pretjerane emisije novca uvijek je novčani (monetarni) fenomen. Oni razlikuju kratki i dugi rok kao periode u kojem su u prvom neki inputi fiksni, a u drugom se inputi mogu mijenjati, odnosno varijabilni su. Tako novac na kratak rok djeluje na društveni prihod, a dugoročno djeluje na nivo cijena.

Adaptivna očekivanja ugrađuju u funkciju tražnje za novcem i Filipsovu krivu (koja pokazuje vezu između inflacije i nezaposlenosti). Takva očekivanja se formiraju na osnovu prosječnih vrijednosti, pojave koje se posmatra ali u prethodnim periodima.

Takođe monetaristi uvode u teoriju pojam prirodne stope nezaposlenosti kao nivo odnosno stopu nezaposlenosti kojoj odgovara konstantna stopa inflacije (tj. kada nema niti rasta niti smanjenja opšteg nivoa cijena). Jedna od ideja monetarista je da i državnu intervenciju treba ograničiti jer ako je ona prevelika može postati uzrok inflacije, može istisnuti privatni sektor sa tržišta.

Jedan od noviteta je i u pogledu načina istraživanja. Uvode nove metodologije (pozitivizam i empirizam), To znači da je cilj monetarizma bio da se razviju nove teorije koje će prikazivati stvarnost onakvom kakva jeste i da je njihov trud bio usmjeren u pravcu da se na jedan jednostavniji način prikažu sve složene relacije i veze između učesnika (aktera) u ekonomskom životu i ekonomskih veličina.

2. MONETARISTIČKA POLITIKA I IDEJE

U ekonomskoj politici monetaristi, prije svega, polaze od ideje da je privreda uvijek u ravnoteži, tj. da postoji stabilnost privrede zahvaljujući fleksibilnim cijenama, slobodnoj tržišnoj igri i liberalističkoj politici.

Slobodna ekonomska politika po njima podrazumijeva drugačiju ulogu države (protivno kejnzijanskim stavovima), državu koja neće u potpunosti regulisati i određivati pravila igre, jer je po njima pretjerana državna intervencija neefikasna (u smislu alokacije resursa) i štetna. Takođe fiskalna politika je po njima neefikasna jer omogućava rast inflacije i budžetskog deficita; njome se ostvaruje efekat istiskivanja privatnog sektora.

Dakle, možemo zaključiti da monetaristi jedino vjeruju u monetarnu politiku. Naime, kako u privredi nije osnovni problem nezaposlenost, već inflacija (koja je uvijek monetarni fenomen), možemo zaključiti da monetarna politika postaje prioritetnija u odnosu na fiskalnu, a njen glavni instrument postaje upravljanje ponudom novca a ne kamatnom stopom.

Takođe ni aktivna ekonomska politika nije efikasna posmatrano na dugi rok. Otklanjanjem budžetskog deficita ili smanjenjem ponude novca utiče se na stabilizacionu politiku (uopšteno i na monetarnu i na fiskalnu). Kako ovu politiku prate određeni socijalni izdaci, izvor jednog od ova dva instrumenta treba da da željene rezultate.

Cilj monetarista nije samo smanjenje socijalnih izdataka već i smanjenje troškova radne snage, davanja za nezaposlene i uopšteno poboljšanje uslova na tržištu rada. „Kako se monetaristi zalažu za aktivnu ulogu monetarne politike, za slobodnu tržišnu igru i slobodno formiranje cijena, tako je po njima prioritarniji fleksibilni devizni kurs u odnosu na fiksni.“¹²³

2.1. EFEKAT ISTISKIVANJA U MONETARISTIČKOJ POLITICI

Ako pođemo od funkcije tražnje za novcem, možemo uočiti razlike u njenom tumačenju kod monetarista i kejnzijanaca (tj. razlike u tumačenju kamatne elastičnosti tražnje za novcem).

Monetaristi polaze od sljedeće ideje. Tražnja za novcem je neosjetljiva na kamatnu stopu, tj. $MoYP = f(i, Y)$ u funkciji je od kamatne stope i i dohotka s tim što ona raste samo sa rastom dohotka / ili smanjenjem kamatne stope. Koeficijent elastičnosti „ b “ je po monetaristima jednak nuli ($Mo/P = KY - bi$), a za kejnzijance je on beskonačan te na taj način u „formi“ slijedi da je LM kriva vertikalna i da postoji puna zaposlenost u privredi.

Kako je ponuda novca nepromijenjena, rast tražnje ($iS1$ na $IS2$) prvo izaziva rast državnih izdataka (G) a zatim i rast kamatne stope ($i1$ na $i2$) kako su kamatne stope više, destimulisan je privatni sektor da investira, tj. izazvan je crowding-out ili efekat istiskivanja privatnog sektora.

3. MONETARISTIČKA IDEJA O OŽIVLJAVANJU PRIVREDE

I u ovom slučaju postoji razlika u shvatanjima monetarista i kejnzijanaca. Monetaristi polaze od tzv. Pigouovog efekta kojim se postiže revitalizacija privrede.

U slučaju privrede u depresiji, u kojoj dolazi do pada cijene robe, dolazi do rasta društvenog bogatstva i do rasta agregatne tražnje (is kriva se pomjera udesno), te dolazi i do povećanja društvenog proizvoda. Prema tome, monetaristi su dokazali da slobodno tržište automatski obezbjeđuje prevazilaženje krize.

3.1. STABILIZACIONA POLITIKA

Postoje dvije grupe monetarista koji na različit način pristupaju stabilizacionoj politici:

GRADUALISTI koji se zalažu za postepeno otklanjanje inflacije i niske troškove stabilizacije, Gradualistička ideja o načinu obaranja inflacije se može primijeniti u slučaju manjeg procentualnog rasta cijena dok se „šok terapija“ primjenjuje kod hiperinflacije (100% ili viši rast cijena na godišnjem nivou) i kod visokih inflacija koje podrazumijevaju rast cijena preko 30% godišnje. Postoje dvije vrste stabilizacionog programa: ortodoksni i heterodoksni. Monetaristi se zalažu za prvi ističući da ga prate manji troškovi stabilizacije i otklanjanje budžetskog deficita.

Zasigurno najveće neodobranje monetarističkih ideja i osnovnih načela dolazi upravo od strane kejnzijanaca. To se i moglo očekivati jer su upravo oni izgubili vodeću ulogu na ekonomskoj sceni zbog sve veće afirmacije monetarističkih ideja.

Kritiku monetaristima upućuju i predstavnici NOVE KLASIČNE MAKROEKONOMIJE. One se obično odnose na funkciju tražnje za novcem, koncept permanentnog dohotka, teoriju

¹²³ R. L. Miler, D. D. VanHose, nav.d., str. 628.

inflacije, adaptivna očekivanja, ekonomsku politiku i slično. Ističe se da permanentni dohodak nije adekvatno definisan i da ga je teško empirijski utvrditi, ili po Kaldoru i Toblinu on nema toliki značaj na tražnju za novcem kao što to tvrde monetaristi.

Brojne kritike su upućene i koceptu prirodne stope nezaposlenosti (NRV) tako da je on tokom osamdesetih godina, zamijenjen konceptom NAIRU-stopa nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju. Zatim odbacuje se efekat istiskivanja tvrdeći da on još nije empirijski potvrđen, ističe se da adaptivna očekivanja treba zamijeniti racionalnim, da je aktivna politika moguća i u dugom roku itd.

Međutim, monetaristi nisu ostali ravnodušni na kritike koje su im bile upućene što pokazuju brojne knjige i članci pisani sa ciljem odbrane njihovih osnovnih načela i ideja.

ZAKLJUČAK

Friedman je veliki doprinos dao u pogledu teorije monetarnog sistema. Razmatrao je kako je monetarni sistem priznata državna odgovornost. Izričito je predviđena u ustavnoj odredbi koja daje Kongresu moć da „kuje novac, reguliše njegovu vrijednost i vrijednost stranog novca“.

Vjerovatno ne postoji druga oblast ekonomske aktivnosti u kojoj je državna aktivnost bila tako jednostavno prihvaćena. Dolazimo do opasnosti da dajemo državi veća ovlašćenja nego što je neophodno.

Osnov monetarnog sistema je pripisivao organizovanju ekonomske aktivnosti kroz dobrovoljnu razmjenu gdje se pretpostavlja da smo preko vlade obezbijedili održavanje reda i zakona (da bi se spriječila prisila nad pojedincima od strane drugih pojedinaca, sprovođenje dobrovoljnih ugovora, definiciju značenja vlasničkih prava, tumačenje i sprovođenje tih prava i da bi se obezbijedio monetarni okvir).

Doktrina Milтона Friedmana i monetarista se pokazala kao prilično uspješna. Njegovi stavovi su bili ključni za ekonomsku politiku USA za vrijeme administracije Nixona i Forda. Krajem šezdesetih godina XX vijeka ekonomija USA je bila u ekspanziji, ali je imala poprilično veliku inflaciju.

Primjenom monetarističke doktrine Sjedinjene Američke Države su uspjele da smanje inflaciju, ali je to dovelo do porasta nezaposlenosti, što je bio očekivani efekat. Da bi se smanjili loši socijalni efekti nezaposlenosti uvedena je minimalna naknada za nezaposlene, taman toliko da prežive i ne smetaju ostalima koji rade. Miltonov uticaj se nastavio i kasnije tokom vladavine Reagana i Margaret Thatcher u Britaniji, a njegove doktrine monetane politike se primjenjuju i do današnjeg dana uglavnom vrlo uspješno.

Danas se smatra da su svi ekonomisti monetaristi. Ova politika je dala vrlo dobre rezultate gdje je primjenjivana (Friedman je govorio da nerazvijene države ne treba da primjenjuju ekonomsku politiku USA). Friedman se i jeste zalagao za restriktivnu monetarnu politiku, a i fiskalnu gdje je smatrao da ponuda novca treba da se povećava po konstatnoj stopi (od 3% godišnje) ili na nivou povećanja proizvodnje i usluga, kako bi se izbjegla inflacija.

Govorio je da inflacija nije obavezno negativna pojava i da je „puštanje“ inflacije jedan od načina povećanja ekonomskog rasta i izbjegavanja krize. Ekonomija neće pretrpjeti mnogo štete ako funkcioniše u uslovima visoke, ali predvidive i time očekivane stope inflacije.

Ljudi će je prosto uračunati u svoje transakcije, a to bi mogli da učine samo ako bi ona bila predvidiva. Ali ekonomija će pretrpjeti velike štete ako se inflatorne stope često i neočekivano budu mijenjale. Dakle, nije najveći problem inflacija, već njeno nepredvidivo kretanje, što dovodi do remećenja sistema cijena, a time do poremećaja osnovnih izvora informacija koje kanališu podsticaje pojedinaca.

Govoriti danas o značaju Milтона Friedmana u ekonomiji i društvenim naukama je isto kao i nekada davno nositi sovu u Atinu. Friedman je izvjesno najčjuveniji, a možda i najznačajniji ekonomista.

Ali, prije nego što je postao ono što danas jeste u ekonomskom svijetu, Friedman je prošao dug put na kome se umjesto podrške vrlo često suočavao sa ignorisanjem, marginalizacijom, pa čak i osudom. On je ubrajan u mali broj pojedinaca koji nisu prestali da vjeruju u slobodno tržište i minimalnu državu, ni tokom decenija velikog entuzijazma među ekonomistima, naučnicima i političarima, iza čega je slijedilo stalno širenje nadležnosti države, a smanjivanja domena lične slobode. Kada je duh planiranja tako drastično splasnuo, jer su propali njegovi glavni oslonci – svi su mogli da se ogriju na suncu slobodnog tržišta o kome je govorio Friedman.

Friedmanova shvatanja iz njegovog bestslera „Kapitalizam i sloboda“ mogu se podijeliti na ono koja se tiču opštih pitanja ekonomskog i političkog dizajna i na nešto specifičnija pitanja ekonomije, prije svega u vezi sa slobodnim preduzetništvom, monetarnom i fiskalnom politikom, inflacijom, monopolom itd.

U pogledu načelnih pitanja Friedmanova gledišta imaju dosta sličnosti kako sa nekim starijim, klasičnim autorima, kao što je Adam Smith. Ako se „Bogatsvo naroda“ Adama Smitha može smatrati Starim zavjetom u ekonomiji, onda se „Sloboda izbora“ Milтона Friedmana može smatrati dijelom Novog zavjeta. Nadalje, sa „Kapitalizmom i slobodom“ dobijamo još jedan dio Novog zavjeta.

„Kada bi postavili državu da upravlja Saharom, za pet godina došlo bi do nestašice pijeska.“

Milton Friedman

LITERATURA

1. H. Konjihodžić, H. Muratović, *Monetarna znanost*, Ekonomski fakultet, Mostar, 2009.
2. N. Gregory Mankiw, *Principles of Economics*, Harcourt College Publishers, London, 2004.
3. R.L. Miler, D. D. VanHose, *Moderni novac i bankarstvo*, Mate, Zagreb, 1997.

Internet izvori

1. http://sh.wikipedia.org/wiki/Monetaristi%C4%8Dka_teorija
2. <http://www.efzg.hr/default.aspx?id=6824>